

Bangó Jenő

EURÓPA LEGJOBBAN VÉDETT KISEBBSÉGE?

A sokat emlegetett globalizáció – amely nemcsak gazdaságilag értelmezendő világjelenség – érthetetlen a vele párhuzamosan fejlődő, érvényesülő másik folyamat, a regionalizáció nélkül. Ezt a látszólagos ellentmondást – a globalizációval párhuzamosan érvényesülő regionalizációt – igen sok újabb elmélet próbálja feldolgozni. A magyarázatok lényege szerint az ún. világtársadalom nem uniformizálódást, hanem ellenkezőleg, pluralizálódást eredményez. Eszerint a regionális értékek nem technikai, ill. materiális jellegűek, hiszen a mobiltelefonok és a felhőkarcolók világszerte ugyanolyanok és a repülőterek vagy a városi forgalom növekedése is mindenütt hasonló. Velük ellentétben viszont a kultúra, a nyelv és politika terén mindinkább a regionalitás és az autonómia érvényesül.

A kultúra, a nyelvhasználat és a politikai jogok gyakorlása terén megnyilvánuló regionalizáció egyik legsikeresebb példája a Kelet-Belgiumi német nyelvű közösség helyzetének alakulása. Az utóbbi húsz évben ezen a tájon olyan változások, reformok zajlottak le, amelyekről a magyar kisebbségek legtöbbször - még az ausztriai Örséget is beszámítva – csak álmodni tudnának.

Belgium nyelvi-etnikai viszonyairól

Olvasóimnak nem kell szégyenkezniük amiatt, ha netalán nem tudják, hogy Belgiumban egy jelentős német kisebbség él. Ezt a tényt általában sem Nyugat-Európában, sem Németország Belgiumtól távolabbi vidékein nem ismerik. A Belgiumban élő németekre vonatkoztatott kisebbség kifejezés nem igazán találó, hiszen ebben az országban többféle kisebbségről beszélhetünk. Belgiumban négy „nép”, illetve nyelvcsoporthat él: északon a flamandok (5800000), délen pedig a vallonok (3200000) vannak többségben. Speciális helyzetű az 1 milliós főváros, melynek lakói 80 százalékban francia, 20 százalékban pedig holland anyanyelvűnek vallják

magukat. (Ráadásul ezen nyelvek speciális nyelvjárásait beszélik.) Az ország összetett etnikai képét mintegy kiegészíti az ország keleti részében, a német határ mentén, egy tömbben élő a 70 000 fős német kisebbség.

A statisztikai adatok bemutatása után érdemes kitérni néhány történeti előzményre. A belgák nem ismertek kisebbséget, ill. kisebbségeket határaikon belül. Az elmúlt századokban vallonok laktak a délnyugati, flamandok az északkeleti országrészt, mindkét nemzet megőrizte saját történelmi, kulturális és gazdasági hátterét, nyelvét és dialektusát. Az ország közepén, Brüsszelben, eredetileg hollandul beszélő flamandok laktak, többségük azonban az évszázadok folyamán francia anyanyelvűvé vált. (A francia nyelv idegenek számára nehezen érthető helyi dialektusát használják, amelyben keverednek a francia és a holland elemek.)

A hosszú ideig érvényesülő kiegyensúlyozottság a független belga királyság megalakulása után felbomlott, megkezdődött a flamandok “nem hivatalos kisebbséggé” való átminősítése. A francia anyanyelvű polgári réteg gazdasági, politikai és kulturális téren egyaránt uralmi helyzetbe került, a többségi flamandok pedig “kisebbséggé” váltak saját hazájukban. Említésre érdemes, hogy a 19. századra liberális parlamentáris demokráciaként berendezkedő, modern iparosodó Belgiumban a kétnyelvűséget nem tartották konfliktusokat gerjesztő problémának. Az egységes állam számára sokkal nagyobb gondot jelentett a katolicizmus és a liberalizmus ellentéte, amelyet különösen az oktatáspolitikai terén tartottak nehezen feloldhatónak. A magas fokon iparosodott országban hasonlóképpen komoly konfliktusforrásnak számított a tőkés és munkások hagyományos ellentéte, amelyben nemegyszer került szembe egymással a gazdag, francia anyanyelvű, ill. franciává lett flamand burzsoázia és az elszegényedő – főleg flamand - munkásság.

Az etnikai alapon kifejeződő, nyelvkérdésben megjelenő flamand és vallon viszály a hatvanas évektől vált kritikussá. Addig tulajdonképpen a francia nyelv számított az ország “hivatalos” nyelvének, a többségben levő flamandok nyelve viszont a nép által használt dialektusnak minősült. Az egyre éleződő és sokféle formában megnyilvánuló viszálynak az 1977-ben elfogadott alkotmányreform vetett véget, amely – az imént ismertetett nyelvi alapon – föderális alapon autonómiákra parcellázta fel az országot.

A német kisebbség helyzetének alakulása

A belgiumi német kisebbség sorsa bizonyos mértékig hasonló a határokon kívül rekedt magyarokéhoz. Területüket az első világháború után csatolták Belgiumhoz, így váltak az ország első hivatalos kisebbségévé. Hovatartozásukról – egy Sopronihoz hasonló “népszavazáson” – döntöttek. A történészek feltárták, hogy a döntést burkolt és nyílt erőszakkal, fenyegetésekkel befolyásolták. A versaillesi békeszerződésen a belgák - többek között - azzal érveltek, hogy ennek a gyéren lakott, mocsaras, erdős fennsíknek stratégiai jelentősége van, s így jobban védhetőnek ítélték országukat egy újabb német támadás ellen. A korabeli német újságírók gúnyosan jegyezték meg, hogy a mocsárban leragadtak volna a messzehordó ágyuk. A belga érvelésben tehát legalább annyi álságosság volt, mint a csehekében, akik Trianonban az országhatár kitolása érdekében az Ipolyt és a Ronyvát hajózható folyammá minősítették.

A belgiumi németek “kényszerkisebbségként” (Zwangsminderheit) definiálják magukat. Az utóbbi évtizedek során hosszú és keserves út vezetett odáig, amíg “államalkotó nemzet” (staatstragende Nation) váltak. A második világháború időszakában területüket visszacsatolták a hitleri Németországhoz. A szövetségesek győzelme után viszont újra visszakerültek és évekig tartó megtorlás várt az itt élőkre. Helyzetük csak a hetvenes évektől változott jelentősebben, amikor megalakult a Német Kultúrközösség Tanácsa.

Igazi áttörést azonban csak az említett alkotmányreform eredményezett, amely szerint a Kelet-Belgiumban élő német kisebbséget ugyanolyan jogok illetik meg, mint a francia anyanyelvűeket és a flamandokat. A törvények szerint mindhárom nyelv hivatalos nyelvnek számít. A hatóságoknak elvileg bármelyik nyelv valamelyikén ki kell állítaniuk a hivatalos dokumentumokat és igazolványokat.

A német anyanyelvű belga állampolgár a négy nyelvterület (Sprachgebiet) legkisebbikén lakik, a vallon régió liege-i provinciájában a verviers-i kerületéhez tartozik.¹ A nyelvközösség területe

---

¹ Az ország tehát három (nyelv) közösséget, (flamand, francia, német), három régiót (Flandria, Vallonia és Büszsel) és tíz tartományt (provinciát) alkot. A közigazgatás – ez különösen a nyelvhasználat és az oktatás szempontjából jelentős – holland, francia nyelvterületet, Brüsszel főváros kétnyelvű (francia és holland) területét és a német nyelvterületet ismeri el. A különbségtétel régió, nyelvközösség és nyelvterület között nem könnyű, mert ezek nem

közvetlenül érintkeznek a német-luxemburgi- belga-holland határterülettel, ill. azok találkozásával. A kilenc települést magában foglaló közösség többsége német anyanyelvű, de akadnak közöttük flamandok, vallonok és más nemzetiségűek is.

Az új belga alkotmány különleges jogokat biztosít a nyelvközösségeknek: a közigazgatás, az oktatás és az igazságszolgáltatás nyelve Kelet-Belgiumban hivatalosan német. A „németül beszélő” kifejezés eléggé vitatott. A helyi politikusok kompromisszumként fogadták el, így is kifejezve lojalitásukat a Belga Királyság iránt. Ezzel szemben nem fogadhatták el, hogy német nyelvű vallonoknak hívják őket. A vidék őslakói ugyanis németek, német eredetűek, akik Belgiumban élnek és nem egyszerűen csak németül beszélő belgák. Ahogy nincs vallonul beszélő belga, hanem csak vallon, aki belga állampolgár, ugyanúgy nincs hollandul beszélő belga sem csak flamand. Belgának lenni ma leginkább csak útlevél kérdése, csak külföldön belga a belga. Odahaza viszont vallon, flamand, brüsszeli – vagy éppen német.

A 354 négyzetkilométeres német nyelvterület két különálló részre tagolódik: délen terül el a belga Eifel vidéke Bütgenbach, Büllingen, Amel és Burg-Reuland községekkel és St. Vith városkájával. A térség gyéren lakott, erdők és legelők adják a táj arculatát, de a mező- és erdőgazdaság jelentősége erősen megkopott. Az infrastruktúráisan gyengén fejlett vidéken egyre nagyobb szerepet kap a turizmus. A kistáj kereskedelmi és iskolai központja a második világháborúban teljesen lerombolt St. Vith városka. Idősebb olvasóim számára valószínűleg értelmezhető a vitustánc, és annak jelentősége. Nos e betegség gyógyító védőszentjéről Szent Vitus-ról nevezték el a várost. A másik, az északi, az eupeni vidék kisebb, de sűrűbben lakott. Itt található a 18 000 lakosú Eupen, a “főváros”. A kisvárosban számos jelentős közintézmény: a Községi Tanács (a parlament) és a helyi kormány, a német nyelvű belga rádió és a televízió található. Eupenben és környékén számos regionális jelentőségű cég működik a kábelgyár, az alumíniumfeldolgozó, a bútorgyár és a térség kedvező forgalmi, ill. csomóponti helyzetét

---

mindenben fedik egymást. A brüsszeli kétnyelvű terület ugyan külön régió – de itt mind a francia mind a holland nyelvközösség kompetenciákat vindikál magának. Különösen komplikált a helyzet a német nyelvetterület és nyelvközösség számára hiszen a nyelvterület része a vallon régióknak. A mellékelt térképek és ábrák segítenek a megértésben. A föderális regionális struktúra például még nem szüntette meg a volt egységes belga állam provinciáit és kantonjait (megyéit és járásait).

messzemenően kihasználó nemzetközi szállítványozási vállalkozások. A gazdasági jelentőségű objektumok mellett említésre méltó a nyelvterület északi és déli részét elválasztó, számos túristát vonzó egyedülálló természeti jelenség a “magas Venn”. A hatszáz méter magasan fekvő mocsár, Belgium legmagasabb pontja a legutolsó jégkorszak maradványa. Növényzete különleges, mert itt olyan növények és virágok tenyésznek, melyeket ezen kívül csak az Északi Sarkkörön túl Lappföldön találhatók.

A közösség közigazgatásáról és kormányzásáról

Itt található a világ legkisebb parlamentje. A németül beszélő közösség tanácsa (Rat der deutschsprachigen Gemeinschaft) 25 közvetlenül választott képviselőből áll. Öt évenként – az európai választásokkal együtt - írják ki a választásokat. A tisztségekre minden német nyelvterületen élő, és a huszonegyedik életévét betöltött belga állampolgár megválasztható. Ezen kívül tanácsadói szerepben részt vehetnek a parlament ülésein azok a képviselők, szenátorok és provinciális tanácsosok, akik a németül beszélő közösség területén élnek és német nyelven tették le az esküt az alkotmányra.

A tanács törvényhozó testület. Törvény erejű dekretumokat bocsájthat ki kulturális, oktatási, közigazgatási és humán ügyekben, határozatokat és választási intézkedéseket hozhat. A tanács elnöke vezeti le az ülést, vezeti a ház bizottságát és képviseli a tanácsot a nyilvánosság és a közvélemény felé. A tanácselnök, mintegy nem hivatalos államfő, főleg protokoláris funkciókat tölt be.

A parlament vagy tanács házi bizottsága felelős a parlamenti munka megszervezéséért, az anyagi és személyi ügyekért. A parlament általában havonta egyszer ülészik, betölti törvényhozó funkcióját és politikai döntéseket hoz. A tanács bizottságai készítik elő a döntéseket, melyeket nyilvános üléseken vitatnak meg.

A tanács kulturális, személyi és oktatási ügyekben hozhat törvényeket. Ezen kívül azonban szabályozhatja a többi belga közösséghez való viszonyát, és a saját nemzetközi kapcsolatait is. Törvényei hatályosak a közösség területén és azokat nem vonhatja vissza sem a belga (föderális), sem az egyes tartományok parlamentje. A vallon régió és a közösség megállapodása alapján az

utóbbi ugyanazok a regionális jogok illetik meg, melyeket egyébként a nyelvi közösségekre nem vonatkoznak. Ez azonban külön szerződésben szabályozzák, amelyek fel is bonthatók. A közösség azonban nem hozhat olyan törvényeket, melyek az iskolák, a közigazgatás és a mindennapi gyakorlat nyelvhasználatát szabályozzák. Ugyanez a szabályozás azonban nem vonatkozik sem a flamand sem a francia nyelvközösség tanácsainak hatáskörére.

Érdekes kitérni arra, hogy mi minősül "kulturális ügynek", olyannak, amelyben a német közösség tanácsa szabadon dönthet. Sorra véve, ide tartozik a művészetekre (zene, színház, tánc, képzőművészet), az ifjúsági ügyekre, a felnőttképzésre, a sportra, a turisztikára, a szabadidő hasznosításra, a könyvtárakra, a rádióra, a televízióra, valamint a nyomtatott sajtóra biztosított anyagi támogatás, ill. annak elosztása. A "humán ügyek" a helyi ifjúságpolitikát, a fiatalok védelmét, a jóléti politikát, a gyermekjólétet, az idősek és fogyatékosok, családok, idegenek erkölcsi és anyagi támogatását ölelik fel. A jóléti és egészségvédelmi ügyek szabályozása kiterjed a kórházi és a háziápolásra, az idősek otthonainak működtetésére, az egészségügyi oktatásra, a betegségek megelőzésére, valamint az elítéltek gondozására.

A nyelvközösség hatóköre a nevelés és oktatás valamennyi területére kiterjed, az óvodai, az elemi- és a középiskoláktól kezdve egészen a felsőoktatásig, a szakmai képzésig és a továbbképzésig. Itt döntenek a nevelők, oktatók és tanárok fizetéséről, az ösztöndíjakról, az iskolaépületek karbantartásáról, az oktatási programok összeállításáról és a mezőgazdasági oktatásról is. Ezzel szemben a szövetségi állam törvényei szabályozzák a beiskolázás korát, az iskolakötelesség időtartamát, a tanárok és a tanítók minősítését, valamint ezek nyugdíjigényét.

A tanács tehát a németül beszélő közösség törvényhozó hatalma. Ezt a hatalmat dekretumok útján gyakorolja. Törvényei mindenkire érvényesek a német nyelvterületen.

A parlament tagjai választják és ellenőrzik a kormányt. A kormány három miniszterből áll, egyikük viseli a miniszterelnöki címet. A kormány felelős a törvények végrehajtásáért. Legfontosabb feladatai a következőkben összegezhetők:

1. A törvények végleges megszövegezése,
2. ezek gyakorlati végrehajtása,
3. javaslattétel a költségvetésre (minden évben meg kell szavazni a következő év költségvetését), és

4. koordinálni a németül beszélő közösség politikáját.

A közösség bevételeit a szövetségi államnak fizetett adóból nyeri. Kis részben bizonyos helyi adófajták és saját források is hozzájárulnak a kassa egyensúlyban tartásához. Bizonyos feltételek mellett kölcsönt is felvehetnek. Mindehhez azonban a tanács előzetes hozzájárulása szükséges.

A helyi és regionális politizálás néhány sajátossága

Kicsinyége ellenére megtalálja játékterét a közösség. A kiindulópontot az jelenti, hogy egyenlő jogokat élvez a másik két nemzetalkotó közösséggel: a vallonokkal és a flamandokkal. Regionális ügyekben - útépités, közös hasznosítású beruházások, környezetvédelem, energiafelhasználás, erdő- és vízgazdálkodás - a területe a vallon régió alá tartozik, tehát annak szerveivel kell egyeztetnie. Az egyeztetés korántsem egyoldalú, hiszen az eupeni völgyzáró gát mesterséges tava biztosítja a vallon városok vízellátását. A közösség évszázadokon keresztül hánykódott a nagyhatalmak között, manapság viszont a vallon-flamand ellentétek háttérében kell lavíroznia. A legtöbbször semleges álláspontot foglal el, jó kapcsolatokat ápol a belga „nagyokkal”, a szomszédos országok népeivel és intézményeivel. A kapcsolatok többségét bilaterális szerződések útján erősítik meg és törvényesítik.

A német közösség teljes joggal vesz részt az európai integrációs folyamatban, ugyanis 1992 óta tagja a német-holland-belga érdekeltségű, mintegy 3,5 millió lakosú Maas-Rajna Euregio-nak. Az újtípusú, európai szerveződésben speciális módon alakul a közösség helyzete. A belga közigazgatási jog értelmében egy belga tartomány alárendelt része. A német közösség ellenzéki politikusai viszont arra törekcszenek, hogy az autonómiájukat az EU adta föderális szempontok mentén kiterjesszék. El kívánják érni, hogy ne alárendelt, hanem önálló jogokkal rendelkező egységként kezeljék a térséget. Ha pedig ezt nem akceptálják, akkor a német, holland és a belga tartományokéhoz hasonló jogokkal rendelkező, „negyedik régió”-ként és nem „szegény, megtúrt kisöccsként” szeretnék elismertetni a térséget.

A kisebbségeknek több jogra van szükségük, mint az állam többi polgárainak – mondta Silvio Magnano a híres déltiroli népvézér. Az általa kinyilvánított elvek Belgiumban valóra váltak. Dél-Tirollal különben a német közösség megkülönböztetett kulturális kapcsolatokat ápol. Ahogyan a

déltiroliak ugyanúgy a keletbelgák is évtizedes harccal nyerték el kulturális autonómiájukat. A nyaranként megrendezett “Déltiroli ünnepek” igen nagy népszerűségnek örvendenek.

A kisebbségi jogok jövőjéről

Tulajdonképpen a kisebbség nem államalkotó közösség. Létszámában - az öszlakosság alig egy százaléka – jelentéktelen, sem politikailag, sem kulturálisan, sem gazdaságilag nem számottevő tényező. Különösen a vallon régióval akadnak konfliktusai, amelyeket általában okos kompromisszumokkal megoldják. Ennek ellenére megkérdezhettük: melyik nyugati demokrácia engedheti meg magának azt a luxust, hogy lakossága egy százalékának ilyen messzemenő önkormányzatot (kormányt és parlamentet) biztosít? El tudnánk azt Magyarországon képzelni, hogy a Békéscsaba környéki szlovákok hasonló jogokat élvezzenek?

Ténykérdés viszont, hogy egy sor probléma Belgiumban is megoldatlan. Ezek egyike, hogy a gazdaság terén csak korlátozott módon érvényesül az autonómia, mivel az ivóvíz és az erdők vallon kézben vannak, s ezzel ők rendelkeznek. A második világháború veteránjaival szemben (Zwangssoldatenfrage) diszkriminációról beszélhetünk. Rehabilitálni kellene őket és teljes nyugdíjukat ki kellene fizetni. Az ország egészében jobban kellene elfogadtatni a kulturális értékeket, a nyelvet és a németül beszélő nép szociális sajátosságait. Sajnos - vagy nem sajnós - Belgiumban a harmadik nyelv az angol és nem a német. Az Eupentől tíz kilométerre fekvő Verviersben (annyi lakója van mint az egész német nyelvközösségnek) már nem tudnak németül. Maguk a flamadok, akik nyelvileg közelebb állnak a németekhez, mégis az angolt választják második nyelvnek. Végül a politikai életben jobban kellene érvényesülni a regionális formációknak. Példa erre a hatvanas években alakult Németül Beszélő Belgák Pártja, amelyet sokáig azzal a gyanúsítottak, hogy ők a nagynémet nacionalizmus melegágyát képezik. Ma már viszont elenyészően csekély azoknak a száma, akik vissza szeretnének térni Németországba. Egy elképzelhető széthullás esetén azonban furcsa lenne ha ez a német nép egy vallon köztársaságot választana hazájának.

Az európai regionalizálódás szükségszerűen felbontja majd a határokat, megszüntet államokat, új regionális alakulatokat hoz majd létre ahol a határok már nem elválasztanak hanem összekötnek. Kelet Belgiumban néhány lépéssel közelebb jutottak ehhez, mint máshol Európában.